

---

Kuyper zijn grondslag in een bepaalde religieuze beschouwing. De scheiding tussen kerk en staat, tussen kerk en wetenschap, tussen kerk en kunst, betekent niet dat deze terreinen wereldbeschouwelijk neutraal zouden zijn. In tegendeel: tegenover een staatsopvatting die wortelt in het calvinisme staat de modernistische opvatting die wortelt in de ontkenning van God.

Het grondbeginsel van het calvinisme is de volstrekte souvereiniteit van God, wat impliceert dat op staatkundig, maatschappelijk en kerkelijk gebied alleen sprake kan zijn van een afgeleide souvereiniteit. De zonde heeft op politiek terrein de rechtstreekse heerschappij van God verbroken en daarom is – als mechanisch hulpmiddel – het overheidsgezag ingesteld. De staatsvorming wordt door Kuyper als iets kunstmatigs gezien, terwijl de maatschappelijke terreinen van het gezin, het gilde, de wetenschap, etcetera, organisch gegroeid zijn.<sup>28</sup> Ten opzichte van deze maatschappelijke gebieden heeft de overheid zich terughoudend op te stellen. In dit verband introduceert Kuyper het bekende leerstuk van de souvereiniteit in eigen kring, waaronder verstaan wordt, ‘dat het huisgezin, het bedrijf, de wetenschap, de kunst, en zooveel meer, maatschappelijke kringen vormen, die niet aan den Staat hun aanzijn danken, noch ook aan den hoogheid van den Staat hun levenswet ontleenen, maar gehoorzamen aan een hoog gezag in eigen boezem, dat evenals de Staatssouvereiniteit heerscht *bij de gratie Gods*’ (82). Vervolgens bepaalt Kuyper dan nader de verhouding tussen de staat en de verschillende maatschappelijke gebieden (en ook de kerk, die hij apart behandelt), wat hem brengt bij de conclusie dat de calvinistische gewetensvrijheid (en de bijbehorende burgerlijke vrijheden op maatschappelijk gebied) toch wezenlijk verschilt van de revolutionaire vrijheid van de guillotine, die andersdenkenden niet spaart.

Ook voor de wetenschap is het calvinisme van doorslaggevende betekenis. Nadat in de Middeleeuwen alle aandacht uitging naar het leven na de dood, heeft het calvinistisch leerstuk van de gemene gratie of algemene genade ‘het breede kosmische erf weer voor de wetenschap ontsloten’ (110). Heeft niet Calvijn de Schrift een bril genoemd, ‘die ons in staat stelt het Goddelijk schrift der Schepping, dat verflauwd en geschonden was, weer te lezen’ (113)? In deze visie ‘stuit de genade de doorwerking der zonde’ (116) en daarmee is de schepping een legitiem voorwerp van onderzoek. Na betoogd te hebben dat het calvinisme de wetenschappelijke vrijheid gestimuleerd heeft, constateert Kuyper dat vrijheid tot verschil van opvatting en conflict kan leiden. Het grootste conflict is hier tussen degenen die aan de belijdenis van de drie-enige God vasthouden en hun tegenstanders, ‘die in Deïsme, Pantheïsme of Naturalisme de oplossing zoeken van het wereldprobleem’ (124). Dit is niet het

---

<sup>28</sup> Vgl. Heslam, *Creating a Christian Worldview*, 156-157, die wijst op de Duitse romantiek en het werk van Otto von Guericke als mogelijke inspiratiebron (zonder dat dit aan de hand van verwijzingen van Kuyper zelf aantoonbaar is).